

P

PA, del ll. PANIS id. □ 1.ª doc.: orígens; doc. S. XII, *Homilies* etc.

«Lo mas de La Sala d'Oora, que solie dar a Sen Pere <d'Escalles>, de *pa* e de vino e de carn, la meitad; e, per 70 sol. que B. <Dezvilar> n'ag, tornà-o a sènsum ---», doc. del Cardener, S. XII (PPujol, *DocVg. Urg.*, 4.11); «-- lo Diable -- volg-lo temtar e dix --- Si tu és fi<1>l de Déu, di a les pedres que-s torren *pa*, e mança-n», *Hom.*, 6r5; «de les paradures de les palmes feyen *pa*», Muntaner (§ 252, Casac. VII, 23.2).

D'ús general a totes les èpoques i comú a totes les llengües romàniques. Fins a la fi de l'època preliterària es mantenia, encara, algun rastre de la -N' llatina, si bé en camí de volatilitzar-se en mera ressonància nasal de la *a*: encara algun cas de la grafia *pan* en Llull, en Jaume I (i doc. ross. de 1304, *AlcM*); i a Ribagorça encara se sent en algun poble arran del límit de les llengües (*pán* Llaguarres, 1957). Per a combinacions amb altres mots (adjectius, aparellaments determinatius amb *de* etc.) remetem als *D*Ag. i *AlcM*, que ens en informen prou i en abundor. Detalla OPou: «*pa* blanc, de senyors; *pa* de casa; *pa* de fleca o que's ven; *pa* de ros o prims i mijans: panis secundarius; *pa* de farina sens passar; al qui té fam, lo *pa* negre li té sabor de blanc; lloc de tenir lo *pa*: panaria, panarium» (*Tb. Pu.*, 196).

Hi afegim algun suplement. La metonímia consistent a usar aquest mot per designar la planta o la grana del blat, o els cereals tots, amb què es fa *pa*, molt descabdellada i antiga en cast. *pan* i port. *pão* (sovint en plural *panes*, *pães*), no ho fou gaire en català; però apareix en el Maestrat i Ribagorça, i almenys allà hi degué ser arrelada i antiga: «a la partida dels Montes s'hi fa vinya, i poc *pa* i olivar», Canet lo Roig; d'on la combinació *terra-pa* 'terra de cereals' (<*t.-de-pa* probablement): «La Barbiguera hi ha oliveres, algun garroferot i *terra-pa*», St. Jordi d. Maestr. (1961). En aquelles zones ja ho veiem, si fa no fa, consumat, en el S. XVI: «--- heretats --- una n'(h)í ha, entre les altres, per a collir *pa* --- que s'i cullen 350 cafisos de gra,

mesura de Tortosa, que són, de Urgell, més de 500 cafisos, y de la vostra mesura valenciana, més de mil» Crist. Despuig, a. 1557, *Colloquis de la ciutat de Tortosa*. I encara més clarament en el cat. extrem-occidental de la *Cròn.* de Jaume I: «Nós sabíem bé que la ciutat de València havia pres gran mal d'òmens que havien perduts --- depuys que la batayla del Puç fo feyta e [que] talat lo *pa* e la orta de València» (§ 276, Ag., 314.19). A Ribag., en plural, *pans* 'blats o altre cereal anàleg', en la planta, també documentat ja en el segle XVI, a Benasc (girat en cast.: «sal, *panes*, cevadas, legumbres ---», a. 1534, *Libro Lucero*, 39).

Molts noms de plantes, en combinacions. *Pa-dellop*, almenys en dos sentits: el fruit de la palma, Baix Penedès (Canyelles, 1955); 'Orobanche ramosa' val.= cast. *yerba-tora ramosa*, Cavanilles (*Observ.* II, 1797, p. 33, classe XIV). *Pa de granotes* 'Lemna gibba'= cast. *lenteja de agua*, fr. *lenticule vulgaire*, id. id. (p. 325, classe III).

Varietats i usos translàtics. Eiv. *pa de prims*, V. *prim*. *Pa de mel*, en el català de Ribagorça, 'massa de bresques': a la zona de transició almenys, no usen ni *bresques de mel* ni *panales* sinó *panz de mel* Cercuran (165); que altrament s'usa també en la llengua comuna, aquí, però, alludint necessàriament al bloc de bresques, més que a la bresca mateixa: «Colon mira l'Atlàntic sense mida / --- / com si de genis, monstres y gegants, / entremitj dels fantasmes vagarosos, / oviràs ---. / Mes l'en distrau del sabi la veu forta: / --- / deixa'ls volar, oh pàtria, per ton cel, / ensenya'ls bé tes ribes y enconrades, / hont de qui't féu se veuhen les ditades, / com les de l'àurea abella en *pa de mel*», *Atl.* x, 3f.

De masses compactes de moltes coses: *un pa de cera*, *un pa d'estany* (*AlcM*), *un pa d'or* (*D*Ag.) o *d'argent*; usen *pans d'or*, i *d'argent*, els batifullers i certes menes de joiers i d'antics pintors, ús en el qual ja es documenta aquest plural des d'antic, i de vegades ultracorregit com *panys d'or* etc.: a causa de la vacil·lació entre *PANY* i la seva variant arcaica i dialectal *pan* (ribag., *BDC* VIII, 50; ross., *ALF* 1224; doc. de